

А.М. Острянко

**МЕТОДИНА НАУКОВОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ**

Чернівці
2020

**Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка**

**Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін
імені О.М. Лазаревського**

Кафедра історії України, археології та краєзнавства

А.М. Острянко

Методика наукового дослідження

Навчально-методичний посібник для студентів
спеціальності 014 Освіта. Історія та 032 Історія та археологія

Чернігів
2020

ББК Т211я73
УДК 930(076)
О-79

Рецензенти доктор історичних наук,
професор Ячменіхін К.М.
кандидат історичних наук,
доцент Стрілюк О.Б.

Відповідальний редактор кандидат історичних наук,
професор Коваленко О.Б.

А.М. Острянюк

О-79 **Методика наукового дослідження:** Навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 014 Освіта. Історія та 032 Історія та археологія. Чернігів: НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2020. 32 с.

ББК Т211я73
О-79
УДК 930(076)

Рекомендовано до друку на засіданні кафедри історії України, археології та краєзнавства (Протокол № 1 від 1 вересня 2020 р.)

© А.М. Острянюк

ПРОГРАМА КУРСУ МЕТОДИКА НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Пояснювальна записка

Мета вивчення методів історичного дослідження полягає у необхідності оволодіння майбутніми істориками, вчителями, науковцями інструментарієм історичного дослідження, ознайомлення зі способами його організації та проведення й представлення отриманих наукових результатів.

Завдання курсу полягає у засвоєнні методологічних засад наукового історичного дослідження та пізнавальних можливостей основних методів історичних досліджень.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- суть, зміст та форми здійснення наукових досліджень;
- законодавчу базу реалізації наукових досліджень в Україні;
- особливості об'єкту історичного пізнання, проблеми історичного джерела та історичного факту;
- технологію здійснення історичного дослідження;
- основні методи історичних досліджень;
- основні форми наукових праць;

вміти:

- використовувати можливості здійснення наукових досліджень в межах законодавчого поля України;
- обґрунтовувати об'єкт, предмет, мету та завдання наукового дослідження, визначати його актуальність та характеризувати його практичну цінність;
- застосовувати на практиці методи історичного дослідження;
- писати наукові есе, тези, статті, кваліфікаційні роботи.

Очікувані результати навчання

Вивчення дисципліни «Методика наукового дослідження» формує здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі професійної діяльності або у процесі викладання, що передбачає застосування загальнонаукових, загальноісторичних та міждисциплінарних методів дослідження, володіння загальною та спеціальною методологією наукового пізнання, застосування здобутих знань у практичній діяльності, здатність до системного аналізу через наукове сприйняття і критичне осмислення нових знань в предметній та міжпредметних галузях, здатність до самовдосконалення, адаптації та дії в нових ситуаціях, креативність, навички використання інформаційних і комунікаційних технологій для пошуку, аналізу та систематизації результатів досліджень, здатність до самовдосконалення у професійній сфері протягом життя, відповідальність за проведення науково-дослідної діяльності в галузі історії. В результаті вивчення дисципліни вдосконалюється здатність оперувати поняттями, концепціями, теоріями в галузі історичної науки, критичного усвідомлення

відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів, знання та розуміння теорії, методики і методології наукових досліджень на засадах академічної доброчесності.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 НАУКОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЙОГО ВИДИ

Наука як значима діяльність для людства.

Класифікація наук. Види наукових досліджень. етапи наукового дослідження. Методологія та методика наукового дослідження.

Моделі розвитку науки. Кумулятивна модель. Модель розвитку науки К. Маркса. Позитивістська модель.

Наукознавство як система знань про наукові дослідження. Наукометрія. Філософія науки. Психологія науки.

Законодавча база здійснення наукових досліджень в Україні.

Закон України про наукову та науково-технічну діяльність 26 листопада 2015 р., Закон України Про вищу освіту 1 липня 2015 р. Постанова Кабінету міністрів України № 567 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» від 24 липня 2013 р., Постанова Кабінету міністрів України «Деякі питання реалізації статті 54 Закону України «Про вищу освіту»» № 656 від 19 серпня 2015 р.

Організація науки в Україні. Національна академія наук. Інституту історії України НАН України. Інституту української археографії та джерелознавства імені М.С. Грушевського НАН України. Інститут археології НАН України. Інститут політичних та етнонаціональних досліджень ім. В.Ф. Кураса НАН України, Інститут Сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Інститут всесвітньої історії НАН України. Наукові історичні дослідження у вищих навчальних закладах України.

Наукові ступні та вчені звання.

Кандидат історичних наук (доктор філософії, PhD), доктор історичних наук (Doctor of Science). Вчене звання професор, доцент, старший дослідник (старший науковий співробітник). Член-кореспондент Національної академії наук. Академік Національної академії наук.

Структура наукового дослідження.

Загальна характеристика проблематики наукових досліджень. вибір теми наукового дослідження з історії. Актуальність дослідження. Формулювання мети, завдань, об'єкту та предмету наукового дослідження. практична значущість його результатів. Опрацювання історіографії. Етап збору інформації. Написання дослідження.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2 МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ ІСТОРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ **Сучасні методологічні підходи в історії.**

Позитивістська, марксистська, неокантіанська, синергетична парадигми наукових студій. Напрями наукових історичних досліджень (урбаністика,

некрополістика, соціальна історія, історія повсякденності, економічна історія, пам'яткознавство, історія науки і техніки).

Методи історичних досліджень.

Загальнонаукові методи. Дедукція та індукція. Аналіз та синтез. Класифікація та типологізація. Моделювання та схематизація. Історико-генетичний метод. Історико-порівняльний метод. Синхроністичний та діахронічний методи дослідження. структурно-функціональний аналіз. біографічний метод. методи просопографії. Критерії істинності історичного знання. понятійний апарат історичної науки

Апробація результатів наукових досліджень.

Виступи на наукових форумах. Підготовка доповіді на наукову конференцію. роль дискусії в науковій діяльності. Наукова стаття. Її структура. вимоги до оформлення. Тези, есе. Сучасна українська наукова періодика (друкована та електронна). Наукометричні бази періодичних та неперіодичних видань (Scopus, Web of Science, РІНЦ, Scopus). Монографія. Вимоги до написання монографій. Наукові та науково-популярні видання. українські Інтернет ресурси з історії.

Кваліфікаційні наукові роботи.

Магістерська робота. Загальна характеристика, особливості написання і оформлення. Дисертація на здобуття наукового ступеня. написання та процедура захисту. Спеціалізована вчена рада.

Мова наукового дослідження.

Перелік рекомендованої літератури

Основна

Ковальченко І.Д. Методы исторического исследования. 2-е изд., доп. М.: Наука, 2003. 486 с.

Пронштейн А.П. Методика исторического исследования. Издательство Ростовского университета, 1971. 468 с.

Допоміжна

Вжосек В. Handbücher або Grundrisse. *Схід-Захід*. 2009. Вип. 13–14. С. 345–357.

Вжосек Войцех. Історія – Культура – Метафора. Постановня некласичної історіографії; Про історичне мислення / [пер. з польськ.]. К., 2012. 296 с.

Мазур Л.Н. Методы исторического исследования : учеб. пособие. 2-е изд. Екатеринбург : Изд-во Урал, ун-та, 2010. 608 с.

Пронштейн А.П., Данилевский И.Н. Вопросы теории и методики исторического исследования. М., 1986.

Топольський Єжи. Як ми пишемо і розуміємо історію. Таємниці історичної нарації. Київ: "К.І.С.", 2012. 400 с.

Эко У. Как написать дипломную работу. Гуманитарные науки: Учебно-методическое пособие / [Пер. с ит. Е. Костюкович]. М.: Книжный дом «Университет», 2003. 2 изд. 240 с.

Яковенко Н.М. Вступ до історії. К.: Критика, 2007.

Інформаційні ресурси

www.history.org.ua
www.litopys.org.ua
www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks

Програму затверджено на засіданні кафедри історії України, археології та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (протокол № 1 від 1 вересня 2020 р.)

Структура курсу

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	с	лаб.	8нд.	с. р.		л	с	лаб.	8нд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Наукове дослідження та його види												
Тема 1. Наука як значима діяльність для людства.	16	2	2			12	11	1				10
Тема 2. Законодавча база здійснення наукових досліджень в Україні.	15	1	2			12	13	1				12
Тема 3. Наукові ступені та вчені звання.	5	1				4	11	1				10
Тема 4. Структура наукового дослідження.	26	2	4			20	13	1				12
Разом за змістовим модулем 1	62	6	8			48	48	4				44
Змістовий модуль 2. Методологія та методи історичного дослідження												
Тема 5. Сучасні методологічні підходи в історії.	8	4				4	11	1				10
Тема 6. Методи історичних досліджень.	30	4	4			22	39	1	4			34
Тема 7. Апробація результатів наукових досліджень.	9	2	1			6	11	1				10
Тема 8. Кваліфікаційні наукові роботи.	11	4	1			6	11	1				10

Разом за змістовим модулем 2	58	14	6			38	72	4	4			64
Разом	120	20	14			86	120	8	4			108

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Заняття 1.

Теоретичні засади розвитку наукових досліджень

2 години

Тема:

Концепції розвитку сучасної науки

Питання для обговорення:

Концепція розвитку науки К. Поппера та І. Лакатоса
Концепція розвитку науки Т. Куна, С. Тулмина,
Концепція розвитку науки П. Фейєрабенда

Джерела:

Кун Т. Структура научных революций. М., 1977.
Лакатос И. Наука и псевдонаука [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://www.lse.ac.uk/collections/lakatos/ScienceAndPseudoscience.htm>
Поппер К. Логика и рост научного знания. М., 1983.
Тулман Ст. Человеческое понимание. М., 1981.
Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки. М., 1986.
Философия науки : Общие проблемы познания. Методология естественных и гуманитарных наук : хрестоматия / отв. ред.-сост. Л.А Микешина. М. : Прогресс-Традиция : МПСИ : Флинта, 2005. 992 с.

Література:

В поисках теории развития науки (Очерки западноевропейских и американских концепций XX в.). М., 1982.

Методичні рекомендації:

Готуючи доповідь на семінарське заняття, слід уважно вивчити першоджерела. На підставі текстів філософів науки необхідно обґрунтувати власну точку зору на перспективи розвитку науки в цілому та визначити вплив існуючих теорій розвитку науки на методологію історичного пізнання.

Для підтвердження власних тез використовуйте цитати з творів.

Заняття 2.

Законодавчі основи наукових досліджень в Україні

2 години

Тема:

Нормативно-правові акти, що регулюють наукову діяльність

Питання для обговорення:

Наукова діяльність в світлі Закону України "Про наукову та науково-технічну діяльність"

Вчений та науковий працівник в Україні

Пріоритетні напрями наукових досліджень в Україні

Історичні дослідження в Україні

Джерела:

Закон України "Про наукову та науково-технічну діяльність" від 26 листопада 2015 р.

Закон України "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки" від 11 липня 2001 р.

Закон України "Про вищу освіту" від 1 липня 2014 р.

Постанова Кабінету Міністрів України № 567 від 24 серпня 2013 р. "Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника" .

Наказ МОН № 13 від 14 січня 2016 р. Про затвердження "Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам"

Заняття 3.

Структура наукового дослідження

4 годин

Тема 1:

Методологічні засади конструювання історичного дослідження

Питання для обговорення:

Сприйняття історії та моделі історіописання

Історик і істина

Історик в пошуках себе

Література:

Аръес Ф. Время истории. М., 2011. С. 204–255.

Доманска Эва. Философия истории после постмодернизма. М., 2010. С. 27–61, 102–236, 378–389.

Методичні рекомендації:

Підготовка до семінарського заняття передбачає знайомство з думками Ф. Ар'єса, Х.Уайта, Ф. Анкерсмита, Є. Топольські, Й. Рюзена, Е. Доманської на проблему роботи історика, її сутності та впливу методологічних проблем на становлення і творчість вченого. Слід передусім звернути увагу на логіку дослідників, які конструюють судження, спираючись на власний дослідницький досвід та досвід колег.

Тема 2:

Етика наукового дослідження

Вчений як дослідник, наставник та викладач

Доброчесність вченого, авторське право та плагіат

Література:

Етичний кодекс вченого України, затверджений загальними зорами НАН України 15 квітня 2009 р. [Електронний ресурс], Режим доступу: <https://www.znu.edu.ua/etychnyj-kodex-uchenogo-Ukrajiny.pdf>

Малахов В. Етичний кодекс ученого: аксіологія і прагматика // Вісник НАН України. 2009. № 5. С. 12–19 [Електронний ресурс], Режим доступу: ftp://ftp.nas.gov.ua/akademperiodyka/Downloads/Visnyk_NANU/downloads/2009/5/a2.pdf

Гончаренко С. Етичний кодекс ученого // Естетика і етика педагогічної дії . Збірник наукових праць . Київ – Полтава , 2011. С. 25–34. [Електронний ресурс], Режим доступу:

<http://lib.iitta.gov.ua/106783/1/%D0%95%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%20%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE.pdf>

Лист МОН України «Щодо забезпечення академічної доброчесності у закладах вищої освіти» 1/3-565 від 24.10.2017 р. [Електронний ресурс], Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/npa/5a1fe9d9b7112.pdf>

Методичні рекомендації:

В ході підготовки до семінарського заняття слід ознайомитися з «Етичним кодексом вченого України», затвердженого президією НАН України на засіданні 15 квітня 2009 р., а також рекомендаціями щодо доброчесності вчених, впорядкованих МОН України. Слід звернути увагу на принципи і норми наукової етики, формування цілісного уявлення про сучасні вимоги наукового середовища та суспільства до стандартів професійної етики дослідника;

Заняття 4.

Методи здійснення історичного дослідження

4 години

Тема 1:

Методичний інструментарій історика

Питання для обговорення:

Загальнонаукові методи дослідження
Спеціальні історичні методи дослідження
Застосування методичних приймів

Література:

Ковальченко І.Д. Методика исторического исследования. М., 1987.
Мазур Л.Н. Методы исторического исследования. Екатеринбург, 2010.
Яковенко Н.М. Вступ до історії. К.: Критика, 2007. С. 229–341.

Тема 2:

Текст магістерської роботи та особливості його творення

Питання для обговорення:

Методи збирання джерельних свідчень

Опрацювання історіографії

Текст роботи

Висновки

Література:

Эко У. Как написать дипломную работу. Гуманитарные науки: Учебно-методическое пособие / [Пер. с ит. Е. Костюкович]. М.: Книжный дом «Университет», 2003. 2 изд. 240 с.

Методичні рекомендації

Порівняйте підхід У. Еко з підходами запропонованими на ресурсах:

<http://studway.com.ua/napisannya-diploma/>

<https://diplomguide.ru/ua/>

<https://www.mindmeister.com/ru/751504845/>

<http://diplom.in.ua/mu1.htm>

Заняття 5

Результати наукового дослідження

2 години

Тема 1.

Апробація результатів наукового дослідження

Питання для обговорення

Участь у наукових конференціях

Наукові публікації: жанри та специфіка

Монографії та кваліфікаційні роботи

Література

Порядок присудження наукових ступенів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. N 567

Вернигора Н.М. Жанри наукової періодики (методичні рекомендації щодо формування структури і рубрикації текстів). URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/26254/1/N_Vernyhora_IC_2_16.pdf

Кудінов І.О. Основи наукового цитування URL: <https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2019/08/Kudinov-I.O.-Osnovi-naukovogo-czituvannya.pdf>

Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. К.: Центр учбової літератури, 2010. 352 с

Сурмін Ю.П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація : навч.-метод. посіб. К. : НАДУ, 2008. 184 с.

Яхонтова Т.В. Лінгвістична генетика наукової комунікації. Львів, 2009. 420 с.

Яхонтова Т.В. Жанри первинної наукової комунікації: сучасні тенденції розвитку. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету. Серія «Філологічні науки (мовознавство)»*. Дрогобич, 2014. № 1. С. 135–140.

Яхонтова Т. В. Жанри електронної наукової комунікації: період Web 2.0. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2014. Вип. 4. С. 313–317. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/olinv_2014_4_73.

Перелік питань, що виносяться на самостійне опрацювання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Наука як значима діяльність для людства	12
2	Законодавча база здійснення наукових досліджень в Україні	12
3	Наукові ступені та вчені звання	4
4	Структура наукового дослідження	20
5	Сучасні методологічні підходи в історії	4
6	Методи історичних досліджень	22
7	Апробація результатів наукових досліджень	6
8	Кваліфікаційні наукові роботи	6
	Разом	86

Розподіл балів

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
83 – 89	B	добре	
75 – 82	C		
68 – 74	D	задовільно	
60 – 67	E		
35 – 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Поточне тестування та самостійна робота							Підсумковий контроль: залік	Сума
ЗМ 1				ЗМ2			25	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7		
75 (сем. заняття) + 25 (самостійна робота)								